

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Vniuersa Theologia Scholastica, Speculatiua, Practica

Ad methodum S. Thomæ, quatuor Tomis comprehensa

Tanner, Adam

Ingolstadii, 1626

Dubium I. Quæ sit ratio firmamenti, & aquarum, quas diuidit
firmamentum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72856](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72856)

dum est, vt simul facta, simul etiam dissoluantur, siquando solutio quædam ipsorum fiet.] Et post pauca subiicit; [Quod ligatum est, solubile est; quamuis si bene aptatum beneque ligatum solueri vult, bonus non sit. Quare inquit (Plato) Deo attribuens verba: dij quorum ego creator ac pater sum, quoniam facti estis, immortales quidem non eritis, nec indissolubiles omnino. Non ergo dissoluemini, nec in mortem deducemini, maiore vinculo colligati.] Vbi de cœlis sermo est, quos substantias intelligentes, adeoque deos quosdam, sed à summo Deo creatos Plato existimauit. Eodem modo Platonis in Timæo sententiam refert Aristoteles lib. 1. de cœlo tex. 109. vbi ait: [Sunt autem quidam, quibus fieri posse videtur, & ingenerabile quippiam existens corrumpi, & genitum incorruptibile perdurare, vt in Timæo. Ibi enim ait Timæus, cœlum factum quidem esse; non tamen esse corruptibile.]

Denique eam Aristotelis sententiam de incorruptibilitate cœlorum, referunt, nec admodum improbant Cyrillus Alexandrinus lib. 2. contra Iulianum, Basilii Hexæm. Homil. 1. Gregorius

Nyllenus siue Nemesius libro tertio Philosoph. capit. 4.

Quæ vero contra cœlorum incorruptibilitatem ex scriptura obijci possunt, testante, cœlos in die iudicij corrumpendos, declarabuntur quæstion. 4. dub. 4. Hic satis est, dicere, etiamsi cœli quoad substantiam corrumpendi tunc forent; (quod tamen minime probatur,) non ideo consequens esse, eos naturâ suâ corruptibiles esse: cum Deus sua virtute vtique etiam quæ natura sua perpetua sunt, destruere possit.

Sed ad quid, obijciat tunc aliquis, Deus cœlos fecisset incorruptibiles, si aliquando substantialiter destruendi forent? Respondeo; vt quia aliter secundum naturam fieri non poterant, aliquando saltem tempore, quantum mundi hominumque vsus deposceret, Deo seruitium hoc suum imperanti non denegarent. De nouis phænomenis, quæ eidem corruptibilitati cœlorum obstare videntur, dicitur quæstion. sequenti. Atque hæc de communibus proprietatibus cœlorum. Nunc de firmamento speciatim agendum.

Q V Æ S T I O III.

De opere secundæ dici, nimirum firmamento, ac soliditate cœli, itemque de aquis supra & infra firmamentum existentibus.

S. Thomas 1. p. q. 60.

*A*bsoluetur hæc quæstio tribus dubitationibus. I. Quæ sit ratio firmamenti, & aquarum quas diuidit. II. Siue firmamentum adeoque cœlum solidum, an liquidum corpus. III. An soliditati vel incorruptibilitati cœlorum obstant noua phænomena.

D V B I V M I

Quid Firmamentum; & quales sint aquæ supra & infra firmamentum.

S. Thomas 1. p. q. 68. 2. 1. 2. 3.

Firmamentum diuisionemque aquarum esse opus secundæ dici, extra controuersiam est, & apertè patet ex narratione Moysis Genes. 1. v. 6. 7. & 8. Ad cuius proinde operis rationem cognoscendam, imprimis opus est, ipsius firmamenti & aquarum, quas diuidit, ratione habere perspectâ. Facit autem pariter hæc quæstio non parum ad cœlorum rationem cognoscendam; tum quia ipsum firmamentum in scriptura cœli nomine appellatur; interest ergo scire, quidnam sit illud firmamentum: tum quia du. seq. ex hoc ipso etiâ nomine argumētum desumem? ad soliditatē cœlorū cōprobandâ, quod argumētum supponit, firmamentum esse verum aliquod cœlum; tum quia aquæ supra cœlos non parum cum cœlo affinitatē habent, non solum ratione loci, vel etiam continentia; sed etiam quia nonnulli ex his ipsis aquis argumen-

tum sumunt, vt probent, cœlos aut liquidos esse aut ex aqua elementari productos. Sicut autem aquæ ipsæ cum firmamento coniunctionem habent, ita vicissim vnius explicatio pendet ab explicatione alterius, vt nec omnino firmamentum sine aquis, nec aquæ sine firmamento, nec sine vtriusque cœlum recte possit intelligi.

Sunt autem tam de firmamento, quam de aquis, quas firmamentum diuidit, variæ admodum Doctorum sententiæ. Et generatim quidem loquendo, tres. Prima vtrumque solum mystice explicat; aquas quidem superiores de Angelis beatis; aquas autem inferiores de malis Angelis, è cœlis in hunc turbulentum ærem deturbatis. Ita Origenes apud Epiphanium in epistola ad Ioannem Hierosolymitanum, & apud Hieronymum in

epistola.

epistola ad Pammachium, item apud Basilium hom. 3. in Genes. S. Thomam 1. p. quest. 68. a. 2. & secutus videtur olim S. Augustinus libro 13. Confes. capit. 32.

3 Secunda sententia est, quæ literalem sensum. confectando vtrumque tam firmamentum scilicet, quam aquas supra & infra firmamentum positas, de corporibus quidem, sed non vere ac proprie celestibus; aut supra sydereum cœlum constitutis, sed de sublunaribus accipit; ita ut aquæ superiores, sint vapores, ac nubes media in regione aëris pendula; aquæ inferiores, illæ quæ terris incumbunt; firmamentum autem sit, siue aër ipse nubilus & impurus, siue aër purus infimæ regionis, inter vtrâsq; aquas medi⁹. Hanc sententiam, tamen quod sciam à nullo antiquiorum Patrum asseueranter & diserte asseritam, referunt tamen velut probabilem Sanctus Augustinus libro secundo de Genes. ad litteram capite quarto, Sanctus Thomas prima p. questio, 68. articulo secundo & tertio, & Durandus in 2. dist. 14. questio. 1. Eandem recitant Eucherius, Beda, & Glossa ordinaria in Genesin: Tostatus insuper in postilla, & Vielmus lect. 14. in Genes. eandem tribuunt ex Iudæorum Rabbini Abenezræ. Ex recentioribus autem eandem sententiam constanter & fortiter tuentur Rupertus Tuitiensis libro primo de operibus Trinitatis cap. 22. Augustinus Eugubinus in Cosmopocia, Benedictus Pererius lib. 2. in Genes. c. 1. v. 6. in opere secunda diei, Gregorius de Valentia 1. p. d. 5. q. 3. pun. 2. & fauet Caietanus in Genes. ac Vielmus ibid. lect. 14.

4 Differunt tamen hi authores inter se; quia S. Thomas & Eucherius firmamentum vocant ipsum *nebulosum aerem*, seu *illam partem aeris, in qua condensantur nubes; quæ distinguit superioris aeris partem*, inquit S. Thomas a. 3. *in qua generantur pluuie, & huiusmodi impressiones, ab inferiori parte aeris quæ aqua connectitur, & sub nomine aquarum intelligitur*. Pererius autem & Gregorius de Valentia dicunt, esse *puris aerem*, secundo die ex nebulis ac nubibus productum, reque ipsa medium inter duplices illas aquas.

5 Apud Augustinum quoque, Bedam, & S. Thomam, firmamentum secundo die factum, distinguitur à firmamento, in quo Deus die quarto posuit solem, lunam & stellas. Pererius autem & Valentia ipsum hoc etiam firmamentum, diuidens aquas, extendunt vsque ad sydera, adeoque ita conantur explicare, ut includat quoque firmamentum illud sydereum, in quo Deus posuit stellas; quanquam reuera hæc inter se parum videntur coherere, ut dicitur. Firmamentum præcipuum sumitur, tum ex refutatione aliarum sententiarum; tum quia verisimile est, Moysen in explicatione Genes. populo tam rudi non aliquid obscurum & vulgo incognitum, sed quod in omnium oculis ac sensibus versaretur; vtroque tam firmamenti nomine, quam aquarum supra firmamentum existentium, voluisse designare.

6 Tertia sententia est, quæ firmamenti nomine, ipsum cœlum sydereum (vnum vel plures) per aquas autem superiores, verum aliquod corpus, supra cœlum illud existens, intelligi asserit.

Quæ sententia rursus varijs modis subdividenda est. Primo enim Augustinus libro primo de Genes. contra Manichæos c. 11. per aquas intelligit materiam, per firmamentum totum cœlum astriferum, diuidens inter materiam rerum inuisibilium atque super-cœlestium, & materiam inferiorum ac sublunarium corporum; dici autem aquas illas inuisibiles, esse supra cœlum, non tam locorum spatij, quam naturæ dignitate. Sed communiter refellitur; tum quia secundo die, non solum extabat materia rerum superiorum & inferiorum; sed ipsum etiam cœlum, terra, & omnia elementa, quoad substantiam iam erant creata, quæ proinde locum ipsum totius vniuersi occupabant, nulla materia nuda omnisque formæ experte vsquam existente, ut colligitur Genes. 1. vers. 1. & superius questio. 2. fusius probatum. Tum quia absurdum videtur, aquam vocari solam & nudam materiam primam; quam enim habet hæc cum aqua similitudinem? Tum quia ea sententia videtur supponere Angelos esse ex materia productos, adeoque corporeos, quod communitè hodie refellitur.

7 Secundo quidam per aquas superiores intelligendum esse docent nonum cœlum, quod crystallinum dicitur, per firmamentum autem, vel solum octauam sphaeram, in qua sunt stellæ inerrantes, ut vult Catharinus comment. in Genes. vel ut alij, firmamentum vna cum subiectis ei planetarum orbibus; per aquam inferiorem, seu omnia corpora sublunaria diaphana; seu aqua ipsam elementarem sub luna vbiuis demum existentem. Ita A lensis, part. quest. 50. mem. 1. Boauentura in 2. dist. 14. Egidius 2. p. Hexameron cap. 14. item Nicolaus Lyranus, Burgensis, Tostatus, Caietanus, Clitovæus, apud Martinengum & Pererium locis citatis. Eandem refert, nec improbat S. Thomas 1. p. q. 68. art. 1. & 2. & sequitur seu ipse, seu quisquis est author postilla in Genesin, sub nomine S. Thomæ recens editæ. Huc spectat ea sententia, quam Amerus in Genesin recentioribus tribuit, per aquas superiores cœlum Crystallinum, per inferiores intelligi frigidum cœlum Saturni.

8 Tertio alij per firmamentum intelligunt totam machinam cœli syderei; per aquam autem supernam, veram aliquam & naturalem aquam, seu liquidam, seu potius instar glaciæ, vel crystalli concretam, supra cœlos sydereos existentem. Ita videntur sentire Clemens libro primo Recognitionum ex persona S. Petri, Iustinus questio. 93. Tertullianus libro de Trinitate, c. 8. Hilarius in psal. 135. Basilium in Hexameron, Ambrosius Hexaem. libro secundo caput. 3. item Hieronymus epistola ad Oceanum, Epiphanius epistola ad Ioannem Hierosolymitanum, Chryostomus hom. 4. in Gen. & hom. in Psal. 148. Cyrillus Hierosol. Catechesi 9. Augustinus quoque; inter alias sententias etiã hanc refert, nec improbat l. 2. de Genes. ad litteram c. 4 & 5. & l. 11. de ciuit. Dei c. vlt. & enarratione in Psal. 113. item Seuerianus & Eucherius in Genes. libro 1. cap. tertio Theodoretus quæ. 11. in Genes. Damascenus lib. 2. Fid. Orthod. c. 6. & 9. Prosper in Psal. 103. Anastasius Synaita Hexaem. l. 2. & 7. Iunilius in Hexaem. Pro-

copius in Genes. cap. 1. Beda qq. in Genes. & lib. de naturis rerum capite 7. & 8. Cassiodorus in Psalm. 103. & in Psalm. 148. Haymo in eundem. Psalm. 148. Euthymius in Psalm. 103. Bruno in Psalm. 148. Rupertus libro primo in Genes. cap. 23. 24. 25. Anselmus de imagine Mundi capite 25. & 28. Hugo de S. Victore Annotationibus in Genes. c. 6. Richardus de S. Victore Except. lib. 2. cap. 7. Magister sententiarum in Psalm. 148. & in 2. dist. 14. Magister Scholasticæ Historiæ c. 4. Idem habet utraque Glossa, interlinearis scilicet & ordinaria, & dudum antea tradidit etiam Iosephus lib. 1. Antiquitat. cap. 1.

9 Ex recentioribus eandem sequuntur Hieronymus Oleaster, Annotationibus in cap. 1. Genes. Martinus Delrius ibidem, Molina de opere sex dierum disput. 10. qui expresse docet, aquas illas supernas, esse elementares, eiusdemq; rationis cū nostris aquis. Quod etiam quidam Patres antea citati indicant, præsertim cum assignato earum officio & usu, aiunt, eas vel ad temperandum ardorem sydereum, vel ad materiam generali diluuiio præstandam, vel ad rorem, pruuiam, pluuiasque subministrandas, supra cælum positas fuisse.

10 Differunt tamen hi auctores inter se, quod Iosephus, Clemens, Iunilius, Beda, Glossa interlinearis, & Magister historiæ Scholasticæ, quibus accedit Hugo Carensis in postillis in Genesin, aquas super cælum instar Crystalli vel glaciei cōcretas & congelatas constituunt; qui proinde parum recedunt ab authoribus secundo loco antea commemoratis, per aquas cælum crystallinum intelligentibus.

11 Alij vero, ut Eucherius, Anselmus Cantuariensis, Hugo Victorinus, & Ascanius Martinengus tom. 1. in Genes. pag. 660. fauente etiā Augustino, aquas illas, fumi, seu vaporū modo, supra cælum existere tradunt; & utramque hanc sententiam sub distinctione habent etiam Magister sententiarum, & Magister Scholasticæ historiæ; quarum posteriorem tamen speciatim refellit S. Thomas in qq. disp. q. 4. a. 1. ad 5.

12 Alij denique aquas illas super cœlestes liquidas & fluxas esse tradunt, nostrarum instar; ita Basilius Hexæm. l. 3. Ambrosius l. 2. c. 3. Procopius in Genes. c. 1. Euthymius in Psalm. 103. Iunilius seu Beda in Hexæm. pro vna sententia.

13 Ut meam in re tam obscura & ancipiti sententiam explicem, præmittō fundamenti loco, ex ipso primo capite Genesin, vbi de hac re ex instituto agitur, duos scripturæ locos, ex quibus res hæc omnis diiudicari debet. Primus est vers. 6. vbi opus secundæ diei exponitur, his verbis: [Dixit quoq; Deus, fiat firmamentū in medio aquarū, & diuidat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentū; diuisitque aquas, quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum. Et factum est ita. Vocauit Deus firmamentum cælum: & factum est vespere & mane dies secundus.]

Alter locus est eodem capite primo Genes. versu 14. vbi de opere quartæ diei agitur: *Dixit autem Deus, sicut luminaria in firmamento cæli, & diuidant diem ac noctem, & sint in signa & tempora, & dies, & annos, ut luceant in firmamento*

*cæli, & illuminent terram. Et factum est ita. Fecitque DEVS duo luminaria magna, luminare maius, ut præset diei, & luminare minus, ut præset nocti, & stellas. Et posuit eas in firmamento cæli, ut lucerent super terram, & præset diei ac nocti, & diuiderent lucem & tenebras. Et vidit DEVS, quod esset bonum; Et factum est vespere & mane dies quartus. Dixit etiam DEVS; Producant aquæ reptile animæ viventis, & volatile super terram, sub firmamento cæli. Pro quibus verbis hebraice legitur, *Alpene-Rakiah*; græce κατὰ τὸ ὑψίστου; quæ noster interpretes (quidquid nonnulli, recentiores, p. secunda sententia relati oblitentur), recte vertit sub firmamento cæli: quia *Al* per *Aijn* apud Hebræos, non tantum significat supra, sed etiam contra; & κατὰ apud græcos non tantum significat secundum, sed etiam post seu infra. Idem autem est contra faciē firmamenti, seu, post firmamentum, quod sub firmamento.*

14 Suppono secundo; omne cælum quoad substantiam, adeoque ipsum etiam firmamenti cælum primo die fuisse creatum; neque tamen firmamenti substantiam initio statim fuisse solidam; sed primum secundo die, cum antea liquida esset, consolidatam. Primum probauimus supra quaest. 2. dub. 2. Secundum præter scripturam, de qua dub. sequent. tradunt, quam plurimi Sancti Patres; speciatim Clemens Romanus lib. 2. Recognit. ex persona Sancti Petri, Ambrosius lib. 2. Hexæmeron; capite 4. Theodoretus in Genes. quaest. 11. Cyrillus Hierosolymitanus catech. 9. Iunilius apud Lipomanum in Hexæm. Gennadius ibidem, Claudius Marius Victorinus com. in Gen. lib. 1. Anastasius Synaita comment. in Hexæm. lib. 2. Oecumenius in 2. Pet. 4. Seuerianus, Hugo Carensis, & Acacius apud Lipomanum, Anselmus Laudunensis in gloss. interlin. Anselmus Cantuariensis lib. 1. de imag. mundi cap. 25. Beda in Hexæm. ad illa verba, *Vocauitque Deus firmamentum cælum*, Hugo Victorinus annot. in Gen. c. 9. Petrus Comestor Schol. Hist. capit. 4. quorum testimonia adducemus dub. seq. in relat. 4. sent. qui omnes vnanimiter testantur, firmamentum, de quo Genes. 1. v. 6. ex aquis, quibususcunq; demum, productum & consolidatum fuisse die secundo; quam proinde tanquam comunissimam Patrum sententiam tradunt etiam Augustinus Steuchus, & Ascanius Martinengus, itidem dub. sequenti citandi. Vbi de hac re plura.

15 Suppono tertio, beatos nec habitaturos in vacuo extra cælum, etsi contrarium de Christo doceat S. Thomas in 3. p. q. 57. a. 4. nec futuros in ipso solido corpore cæli Empyreï, perpetuo miraculo corporibus se inuicem penetrantibus; sed plane habitaturos in aliquo corpore spirabili, & liquido, ad cælum Empyreï spectante; ut deseruiat spirationi & respirationi, alijsq; operationibus sensuū, ut in tertia parte fusiùs pbandum. Ita ex antiquioribus aperte docet Guilielmus Parisiensis part. 1. de vniuerso capit. 39. item nonnulli abf. que nomine citati apud Bedam lib. de mundi constitut. & ex recentioribus proluxe ac ex instituto noster Leonardus Lessius lib. 3. de sum. bono c. 8. à numero 98. & rursum à numero 101. & seq.

Differunt

Differunt tamen singuli hi auctores inter se; quia Guilielmus ponit liquidum illud & spirabile corpus, immediate sub cœlo Empyreæ, veluti sub tecto seu laqueari. Auctores vero illi Anonymi apud Bedam ponunt liquidum illud & spirabile corpus supra omnes cœlos, etiam supra ipsum cœlum Empyreæ. Lessius autem corpus illud constituit, intra ipsum cœlum Empyreæ, ut inferius dicitur. His ita positâ sententiam meam tam de firmamento, quam de supernis aquis, assertionibus sequentibus ita breuiter declaro.

16 **Assertio I.** Vtroque loco Genes. c. 1. v. 6. & 14. firmamenti nomine, vñ idemque corpus significatur. Est communissima SS. Patrû & Doctorû sententia, speciatim omnium eorum, quos iam antea pro tertia sententia citauimus; contra paucos quosdam pro secunda sententia relatos. Probat; tum quia alioquin in eodem orationis contextu, & vbi quidem rerum genera & nomina ex instituto declarantur, obscurissima & alienissima æqui-uocatio à Moysse fuisse commissâ; siquidem is sine vlla explicatione addita, in productione firmamenti aliter, quam in eius exornatione, *firmamenti* nomen accepisset. Tum quia plane absurdum est, dicere, Moysen Genes. 1. v. 14. tam luculenter egisse de ornatu firmamenti, inditis stellis & syderibus &c. de eius productione vero antea non egisse; sicut reuera non egisset, si v. 6. quo solo loco de productione firmamenti agitur, nomine firmamenti non id ipsum etiam illud corpus intellexisset, de quo v. 16. fit mentio.

17 **Assertio II.** Aquæ superiores & inferiores ad literam non significant Angelos bonos & malos; adeoque nec firmamentum inter vtraque aquas positum significat discriminationem inter eosdem Angelos diuinitus factâ. Est communis & certa contra Origenem, in prima sententia citatû, qui idcirco reprehenditur à citatis ibidem Patribus Epiphanio, Hieronymo, Basilio, S. Thoma. Et S. Augustinus ipse, quod antea hac de re dixerat, retractat lib. 2. c. 6. Ratio est. Tum quia hæc sententia supponere videtur, Angelos esse corporeos, & aquæ cuiusdam, siue aeræ substantiæ. Tum quia hæc interpretatio ab historica relatione, eaq; ad captû simplicis populi accommodata, qualè Moyses in Genesi proficitur, est alienissima. Accedunt rationes pro præcedenti assertionem.

18 **Assertio III.** Per firmamentum intelligi non potest aer intermedius inter nubes & aquas terrestres; ac proinde nec per aquas superiores, & aquæ mediæ regionis aeris, quæ vaporibus & nubibus continentur. Est contra secundam sententiam superius relata; sed communis SS. Patrum, ut vidimus; qui omnes fere firmamenti nomine intelligunt cœlos ipsos sydereos. Ratio est, tum quia ipsum firmamenti nomen rem solidam & firmam significat, ut dictum quæst. 6. Tum quia aer vnacum cæteris elementis, in statu puro potius, quàm impuro, creatus fuit primo die, non autem primum die secundo, ut dictum quæst. 2. Tum quia Genes. 1. v. 14. astra & stellæ dicuntur posita in firmamento cœli; non sunt autem posita in aere intermedio inter nubes & aquas terrestres. Tum quia absurdum est dicere, Genes. 1. v. 6. solum

aerem infimæ, aut etiam mediæ regionis potius, quam supræ, cœlum esse appellatum, ut affirmare opus habet hæc sententia. Tum quia aer, nubilus, qui est in mediâ regione, profus non separat, aut diuidit aquas nubium ibidem existentium, ab aquis inferioribus, cum aquæ illæ ipso illo nubilo aere contineantur: aer vero hic inferior reuera non firmiter separat easdem aquas, nubibus & vaporibus contentas, ab inferioribus & terrestribus; non solum quia fluxus est, & nullo certo firmo; termino concluditur aut definitur; sed etiam quia & ipse vaporibus, qui quotidie à terra eleuantur, refertus & infectus est; & quotidie aquis illis superioribus, quæ per pluias, niues, rorem &c. ex nubibus vaporibusq; eleuatis excernuntur, peruius: quando ex ipsæ aquæ superiores in eum finem eleuantur, ut rursum per pluias, & alia meteora aquea depluant: qualis ergo hic terminus, qualis limes, quale firmamentum, est inter aquas illas nubium seu vaporum, & has inferiores, quæ terræ iam incumbunt? Accedit, quod Psal. 148. v. 4. & Daniel. 3. v. 60. aquæ sup cœlos in scriptura númerantur inter res cœlestes, non sublunares, ut inferius assert. 10. plurib; dicitur.

Ob quas etiam causas, & spectata in primis auctoritate SS. Patrû, qui suâ doctrinâ hac in re scripturis deduxerunt, ut dictû, equidè nil dubitem, hanc assertionem certâ & exploratâ dicere. Sane Martinengus pag. 589. sententiâ oppositâ non satis tuta existimat; Molina disp. 2. dicit esse aperte falsâ: Cuius argumenta præcipue à textu græco & hebraico petita, iam satis ex dictis manent refutata notat. 1. Nec existimandû, Moysen ea solum in Genesi retulisse, quæ directe in sensum incurrunt; sic enim nullâ omnino cœlorum mentionem facere oportuisset: sed præter hæc etiâ toti mundi systema, de cuius productione agebat, saltè obiter insinuasle.

20 **Assertio IV.** Per aquas supernas non potest intelligi vaporosus aer mediæ regionis, etiam si per firmamentum non intelligatur solus aer (infimus:); sed totum spatium vsq; ad ipsa sydera inclusiue protensû. Est contra speciale modû sentiendi Pererij & Gregorij de Valentia locis citatis, qui, ut respondeant ad locum illum antea allatum, quod sydera & stellæ sint positæ in firmamento, dicunt, eo nomine significari totum illud spatium ad sydera vsq; extensum; cum aquas tamen superiores dici velint eas solum aquas, quæ continentur ipsis vaporibus & nubibus mediæ regionis aeris; quæ opinatio refellitur hoc argumento. Quia totum illud firmamentum, de quo Genes. 1. vers. 4. mentio est, diuidit, adeoque medium est, inter aquas superiores & inferiores, ut manifeste ex verbis Scripturæ patet. Atqui spatium illud ad sydera vsq; protensum non est mediû inter vtraque; illas aquas; sed superiores nubium aquas in se se includit, eaque insuper longissimo intervallo excedit.

21 Confirmatur vtraque conclusio ex publico Ecclesiæ hymno, qui in vesperis Feriæ secundæ canitur.

*Immensæ cœli conditor,
Qui mista ne confunderent,
Aque fluentia diuidens,
Cœlum dedisti litem:
Firmans locum cœlestibus,*

simul.

Simulque terra riuulis.
Vt vnda flammæ semperet,
Terra solum ne dissipent.

Vbi firmamentum de cælo; aquæ supernæ de cœlestibus; inferiores de terrestribus aquis explicantur.

22 **Assertio V.** Per firmamentum Moyses intellexit corpus aliquod cœleste solidum, totam terram ambiens. Ita communis sententia Patrum & Doctorum, vt partim in hac ipsa dubitatione superius, partim dub. seq. fatus dicitur; & colligitur tum ex duabus præcedentibus assertionibus; tum ex nomine & officio firmamenti, paulo superius, explicato. Bene quoad hoc Hilarius in psal. 135. *Cælum vero inferius non uniforme, sed multiplex tetendit, quod totum firmamentum nuncupans, valde ad substantiationem aquarum superiorum, temperationemq. aeris nostri, firmitate solidauit.* Plura sequenti assert.

23 **Assertio VI.** Per firmamentum intellexit Moyses non solum octauam spheram (quæ nunc ab vsu quodam veteris vocabuli sola firmamentum dicitur) sed etiam omne cælum sydereum siue mobile; ipsumque cælum Empyreum, secundum partem sui infimam. Prior pars est communis SS. Patrum, & aperte patet ex scriptura Genes. 1. à versu 14. Vbi dicitur. *Fiant luminaria in firmamento cæli & diuidant diem ac noctem, & sint in signa & tempora, & dies, & annos, ut luceant in firmamento cæli, & illuminent terram. Et factum est ita. Fecitque Deus duo luminaria magna; luminare maius, ut præset diei, & luminare minus, ut præset nocti, & stellas. Et posuit eas in firmamento cæli &c.* Quibus verbis ter repetitur, non solum stellas ceteras, sed etiam *luminare maius, & luminare minus* (quibus utique nihil aliud intelligitur, quam sol & luna) posita à Deo fuisse in firmamento cæli; non equidem in octaua sphaera; sed in corpore illo cœlesti, quod à luna vsque ad stellas fixas porrigitur, hoc iam secundo die à Deo, noua quadam soliditatis perfectione, propter bonum totius vniuersi, exornato.

24 Posterior pars, intelligi eo nomine omne cælum mobile; ipsumque cælum Empyreum, secundum partem eius infimam, tamen non ita quidem distincte assertitur à Patribus, quia non ita aperte spheram aliam solidam & corpoream sydereo cælo altiorem statuerunt; est tamē ijs valde consentanea, qui nomine firmamenti vniuersim ac indefinite cœleste corpus, secundo creationis die à Deo consolidatum intellexerunt, vt ex adductis supra testimonijs est videre. Speciatim autem huc faciunt Gregorius Nyssenus, Theodoretus, & Beda, quos infra pro conclusione vndecima adducemus; qui aquas supernas supra omne cælorum corpus collocant. Optime Theodoretus in catena Lipomani lect. 4. *Quoniam quidem cælum, inquit, ex fluxa aquarum natura consistit, & quæ primo liquabilis esset natura, solidissima est effecta, ea de causa firmamentum est appellatum.* Idem aperte satis colligitur ex illo Genes. 1. v. 8. *Vocauitq. Deus firmamentum cælum.* Vbi vides, firmamentum & cælum à Moysè quasi pro synonymis haberi; ita vt proprium firmamenti nomen sit cælum, cælumque ipsum sit firmamentum. Ex quo sequitur, tam late patere firmamentum,

quam cælum ipsum, saltem quousque, & in quantum solidum, & aquis supercœlestibus inferius est, quandoquidem firmamentum solam conditione soliditatis & termini aquas diuidentis, cælo, quod Deus in principio creauit, superaddit.

Idem suadet ratio. Cum enim eadem sit ratio, & natura omnium cælorum, saltem quoad hanc conditionem soliditatis; quæ, vt dictum, cœlis ipsis non per se, & ex sua natura (corporea enim, quo sunt superiora, eo sunt naturâ suâ subtiliora & liquidiora; eaq; de causa cœli mobiles in fine mundi liquefcent, vt dicitur q. 4. dub. 5.) sed propter bonum vniuersi competit, vt partim sint domicilia corporum Beatorum, partim vehicula stellarum, simul & interstitia duplicis aquarum substantiæ, valde verosimile est, à Deo cœlos & sphaeras omnes ipso die creationis secundo simul fuisse consolidatos.

26 Quod adeo etiam de ipso cælo Empyreo accipiendum, præsertim cum in prima sui creatione, Dei solummodo & Angelorum sedes esset, pro quibus nulla ratio erat, cur solidum potius, quam liquidum initio crearetur. Dixi vero *ex parte, &c.* Quia inferius assert. 11. tres cœli Empyreici partes distinguemus; infimam & supremam solidas, & mediam liquidam: è quibus infima solum sub firmamento comprehenditur; vt pote quæ sola aq; supercœlestibus substat, vt dicitur cit. assert. 11. Quamquam etiam suprema, etsi nomine firmamenti non intelligatur, ex consequenti tamen recte etiam eodem secundo die cum ipso firmamento consolidata existimari potest: ob eam etiam præsertim causam, vt ne alias ex consolidatione corporis cœlestis seu firmamenti, secundo die primû facta, vacuum aliquod spatium consecuturum videatur: quod tamen etiam absque hoc, proportionata rarefactione aquarum illarum supercœlestium deuitari posset. Eadem conclusio confirmatur à simili. Quia etiam terra in principio quidem creata fuit loco & statu maxime naturali, nimirum vt eius natura priuatim poscebat, tota aquis cooperata, postea vero propter bonum vniuersi aquis nudata veterem nihilominus terræ appellationem, confirmato quasi iure, à Deo consecuta est. Plura assert. 7. & 10.

27 **Assertio VII.** Per aquas superiores non intelligitur cælum crystallinum, seu cælum aliquod solidum stellarum experts. Ita communis sententia Patrum; nisi quis putet, ex eorum mète, ipsas aquas instar glaciæ seu crystalli supra firmamentum concretas, crystallinum cælum esse appellandum. Probatum conclusio satis aperte iuxta ea, quæ diximus, ex scriptura. Tum quia cælum omne solidum intelligitur nomine firmamenti, diuidentis aquas ab aquis, vt conclus. præced. dixim⁹. Tum quia nulla ratio est, cur opus fuerit interstitio medio firmamenti, diuidente aquas superiores ab inferioribus, si aquæ superiores sint cælum aliquod solidum. Hoc enim satis per se iam firmiter ab aquis inferioribus separatû erat. Tum quia aquæ super cælos in scriptura opponuntur cælis, non minus, quam firmamento, quod cæli nomen accepit. Deniq; non satis adhuc certum est, vt dicitur q. 10. an detur huiusmodi cælum crystallinum. Plura assert. 10. & 11.

28 Assertio VIII. Per aquas superiores, supra firmamentum illud existentes, non intelliguntur aquae elementares eiusdem rationis & speciei cum nostris; nec liquidae, nec concretæ. Hæc est sententia S. Thomæ in 2. d. 14. & 1. p. q. 68. art. 3. ad 1. & communis Scholasticorum speciatim Alenfis, Bonaventuræ, Alberti, Petri de Tarantasia, Durandi, Scoti; quorum verba refert Dionysius Carthusianus in 2. dub. 14. quæstione prima, licet ab eis ille videatur dissentire. Idem aperte docet Guilielmus Parisiensis loco citato in tertia notatione.

29 Nec ei admodum repugnant SS. Patres. Tunc quia tamen nonnunquam eo nomine aquas veras & naturales interpretentur; non tamen satis explicant, an eiusdem rationis & speciei aquas, cum nostris elementaribus intelligant; siquidem veras & naturales dicere potuerunt, quia reuera sunt corpus quoddam naturale, perspicuum, & forte etiam liquidum, atque ad totius vniuersi naturam pertinens. Quo sensu etiam ex citatis Scholasticis quidam eas vocant, *veras aquas*; cum tamen interim expresse doceant, esse diuersæ rationis: imo Tarantasius apud Carthusianum 2. d. 14. quæstio 1. addit, esse *virtualiter frigidas, & positas ad temperandum in inferioribus effectum ardoris corporum superiorum*: & tamen aperte simul negat, esse elementares. Tum quia licet subinde per modum disputationis supponere videantur, eas aquas esse similes nostræ elementari aquæ, non tamen id pro certo habent, imo aperte nonnunquam de ratione illarum aquarum dubitant, ut videre est apud Augustinum lib. 2. de Genes. ad lit. capit. 5. Tum quia nullum erat fundamentum in scriptura, qua tamen hac in re Patres vnicè nitentur, cur aquas eiusdem speciei eum nostris supra caelos constituerent.

30 Denique non sunt ex Patribus, qui aperte docent, aquas illas superiores esse diuersæ rationis & naturæ ab aquis elementaribus. Id enim supponit August. lib. 1. de Gen. cont. Manich. c. 11. itemq; veluti certum sæpius repetit Greg. Nyssenus in Hexaem. ubi ait: *Quæ si recte considerata sunt, aqua profecto, super qua ferebatur spiritus Dei, diuersa est ab istarum aquarum natura, quæ deorsum fluunt, & firmamento ab aqua graui, & ad inferiora tendente coniungitur*. Et infra: *Aquarum vero separationem inquit, per firmamentum consecutam, dicens, a scriptura nihil absurdum, aut à nominis significatione alienum mihi facere videor, si discrimen inter earum naturas intelligam, atque unum genus illarum sursum tendere, nihil grauitatis habere, & ignem leuitate superare mihi persuadeam, adeo ut supra naturam calidam manens, illius subiectæ nec motu conuellatur, nec ardore in diuersum ordinem commutetur, sed igni subsercurrenti nullum ad se accessum præbens, integrum maneat*. Et paulo post. *At quæ illic aqua dicitur, cum nec videatur, nec fluat; nec ullis prorsus eiusmodi terminis coercetur, quibus natura humida continentur, sed extra locum sit, & expers omnium qualitarum, quæ sub sensum cadunt; super ipsa feratur spiritus Dei, & supra caelos esse credatur, & omnibus, quæ sensu cognoscuntur, superior sit, qui non à comuni aqua diuersam putet, naturamq; sensibus non obnoxiam, sed animo ac mente solum comprehensam existimet,*

inter eos, qui iudicare possunt, arbitor esse neminem. Ita Nyssenus: quicquid interim de vera ac propria ratione eiusmodi aquarum, ipsiusque firmamenti senserit.

Ratio conclusionis est; Primum, quia aquæ eiusmodi elementares, & contra naturam suam, & frustra ac sine vlllo vsu, supra caelos essent collocatæ; imo quisquis earum vsus à quibusdam est assignatus, ut superius retulimus, absurdus est, & iuxta naturas rerum impossibilis; ut recte etiam persequitur Parisiensis, & facile ex dictis colligere licet. Nec satis est dicere, multa etiã alia in ipsis terris ignorari &c. Nam aliud est rerum aliarum naturam ac vsu determinate non sciri; aliud nec sub disunctione quidem assignari excogitariq; vllum tanti corporis, & toties in scriptura celebrati, vsu posse, qui possibilis, & rerum naturis conueniens sit.

Accedit, quod plane indecorum, & contra decentem totius vniuersi dispositionem & harmoniam esse videtur, ut incorruptibilis cœli substantia dicatur intercepta, aut cooperta aquis corruptibilibus, & sua natura obnoxijis perpetuæ resolutioni. Quam rationem optime etiam attingit S. Bonaventura cit. 2. dist. 14. *Quia credendum est, inquit, sapientissimū mundi artificem corpora mundi optimo ordine collocasse; nec solum considerasse finis utilitatem, sed & perfectionis dignitatem, non apparet, quod verum aqua elementum supra firmamentum locauerit.*

Obijcitur præcipue, hæc ratione fatendum, inopportunam admodum commissam fuisse æquiuocationem à Moysè, dum in secundum hanc sententiam, in breuissima narratione, tripliciter variauit significationem huius vocis *Aqua*. Etenim, inquit, cum primo dixit Moyses; *Et spiritus Domini ferebatur super aquas*, isti per aquas exponunt materiam primam, vel corpulentam aliquam massam; (seu potius, ut ego existimo, totam, quæ in mundo erat, substantiam diaphanam & liquidam;) cum autem postea subiungit, *Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidas aquas ab aquis*, per aquas superiores interpretatur nomen cœlum (nos substantiam cœlestem liquidam & diaphanam, omnibus cœlis superiorem, ut dicemus;) cum vero Moyses tertio loco dixit, *Congregentur aquæ, quæ sub caelo sunt, in locum unum*, isti nomine aquarum verum aquæ elementum intelligendum esse censent.

34 Respondeo I. ex nostra sententia nullam in his verbis fore æquiuocationem, si iuxta S. Thomam 1. p. q. 68. a. 3. corp. & ad 3. his omnibus locis per aquas generatim & directe significetur corpus aliquod simplex diaphanum, (addo ego) liquidum; qui significatus per varijs circūstantijs locorū varijs ac diuersis corporibus in particulari applicetur.

Respondetur 2. æquiuocationem tunc esse reprehensione dignam, si nomē æquiuoce vsurpetur, absq; sufficiens declaratione, e qua varia ei⁹ nominis significatio intelligitur; quod in proposito non accidit. Nam in primo loco, cum nulla adhuc aquarum discretio facta esset, recte generatim aquarum nomine intelligitur omne corpus simplex diaphanum liquidum. In secundo loco, quia iam ipsæ aquæ superiores & inferiores, à Moysè distinguuntur, recte nos ipsi

etiam.

etiam superiorum aquarum naturam ab inferiorum distinguere possumus; non enim sine causa tanto intervallo, tantiq; interstitij interpositione separantur. Et quia tertio loco rursum non de aquis generatim, sed definite ac determinate de aquis inferioribus totam terram obtegentibus sermo est, recte rursum restrictiori significatu vocabulum aqua, pro solo elemento aqua terram vndique circumfluente accipitur.

35 Accedit, quod nonnulla eiusmodi varietas, & diuersa acceptio *Aquæ* ab omnib; & in omni sententia admitti debet. Qui enim firmamentum dicitur esse aërem, per aquas superiores determinate debet sphaeram mediæ regionis aëris, in qua non tantum sunt vapores, sed etiã nubes & exhalationes essentialiter ab aqua elementari distinctæ; cum tamen p aquas inferiores intelligantur solas elementares, easq; liquidas & fluentes. Qui vero p firmamentum intelligunt cœlum consolidatum, etiã si aquas veras elementares supra cœlum constituent, tamẽ quia sub cœlo immedie non sunt veræ aquæ elementares, sed vel ignis, vel purus & liquidus aër, quæ negare non possunt firmamento diuidi ab aquis superioribus, nomine aquarum inferiorum, non solũ elementares aquas, sed totã substantiã elementarem liquidam & diaphanam accipere debent.

36 Denique qualis qualis sit illa in aqua vocabulo æquiuocatio, multo sane ea tolerabilior est, quam illa, quæ ab opposita sententiæ authoribus duplex alia multo durior admittitur æquiuocatio in vocabulis *cali* & *firmamenti*: quando *Genes. 1. v. 1. calum* vel pro solo empyreo accipiunt, & v. 8. pro reliquis cœlis; aut v. 1. pro cœlis omnibus, v. 4. pro aëre: item quando *firmamentum* v. 6. 7. & 8. interpretantur aërem; infra autẽ v. 14. 15. & 17. cœlum sydereum.

37 Obijcitur secundo, in citato hymno *Immensæ*, &c. verbis illis; *Qui mixta ne confunderent* &c. significari, vtrasque aquas alioqui potuisset confundi; si firmamentum non interponeretur: ac p inde fuisse eiusdem naturæ. Respondeo negando vltimam consequentiam; quia confusio illa consistit in permixtione locali, qualis sane fieri potuisset saltẽ ab extrinseco, ea autẽ permixtio nulla posset dici cõfusio, si eiusdẽ naturæ essent aquæ.

38 Assertio IX. Per aquas inferiores, quas à superioribus diuidit firmamentum, recte intelligitur, siue ipsum elementum aqua terræ circumfusum, siue potius generatim omne corpus simplex diaphanum sublunare, hoc est, inter cœlum lunæ & terrã interiectũ. Colligitur vterq; hic explicandi modus ex SS. PP. locis citatis & S. Thoma 1. p. q. 68. a. 3. Ratio est, quia vtraq; ista corpora existunt & continentur sub firmamento superius declarato, illud quidẽ mediate, hoc vero (quod in hac re momenti plurimũ habet) immedie; & neutrum p se absq; firmamento solide, & constanter determinatur ab aquis superioribus. Nec absurdũ est, his locis nomẽ aquæ paulo laxius sumere: quia vt recte notauit S. Thomas ibid. ad 3. *Moses propter invisibilitatem aëris, & similibus corporum; omnia huiusmodi corpora sub aqua nomine comprehendit.*

39 Assertio X. Per aquas superiores probabilissime intelligitur corpus cœleste simplex, diapha-

num, liquidũ, & spirabile, beatorum habitationi destinatum. Hæc est expressa sententia Guilielmi Parisiensis, grauis & antiqui Theologi part. 1. de vniuerso c. 39. vbi cum optimis rationib; plane ex Peripateticæ Philosophiæ ductu, refutasset eorum sententiam, qui dicebant olim, aquas supra cœlum fuisse positas, vel ad temperandũ calorẽ sydereũ, cœlumq; ipsũ ab incorruptione seruandũ, vel ad vniuersalis diluuij materiã subministrandã, vel ad pluias effundendas; subiungit ipse ea de re suam sententiã his verbis: [Reuertar igitur, inquit, ad id, in quo eram, & dicã, quoniam aquæ, quæ sup cœlos nouem sunt, non sunt ibi in forma aquarũ, quæ apud nos sunt; sed ex eis regio illa, quæ cœlo Empyreo circumtegitur, sic facta est, vt sit amœna & salubris, & per omnem modum apta habitatio glorificandis hominibus, conueniensq; vitæ, immortalitati, & impassibilitati eorundẽ; sic quibusdã forte videatur. Tu enim non ignoras, quod pisces in aquis viuũt, & in aëre viuere nõ possunt, sed in aqua est vita eorũ atq; saluatio. E contrario autem se habet in hominibus, qui non possunt viuere in aquis, sed in aëre solummodo. Sic necesse est regionẽ superiorũ aquarum sic pparatam esse & aptatam, prout requirit salubritas immortalitatis, & incorruptionis futuræ post resurrectionem mortuorũ. Conuenientius enim videtur, vt sit regio illa, siue habitatio hominum, beatitudinis illa futura glorificandorum, quam ipsa substantia cœli Empyrei, vt quidam forsitan opinantur: enim soliditatis est cœli Empyreum, vt spirationi & respirationi deseruire non possit. Quare si spirabitur, & respirabitur in illa vita beatitudinis, ab hominibus, habitatio illa inter cœlum nonũ & Empyreum, sola conueniens videtur statui beatitudinis illius. Amplius. Pulchritudo illa & splendor Empyrei cœli magis digna est conspici, quam calcari. Super Empyreũ autẽ cœli non est locus; & ppter hoc neq; habitatio. Amplius. Cum cœlum illud rectum sit totius mundi, non conuenit, vt subsit pedibus habitantium; imo potius debet patere aspectibus eorum; & supereminere capitibus. Quare manifestum est, aquas illas vel iam versas esse in corpus quale dixi, vel saltẽ eo tempore vertẽdas, quo homines beatificẽdi in sublime beatitudinis transferendi sunt.] Ita Guilielmus.

Eiusdem sententiæ videntur esse quidã Anonymi, quos refert Beda lib. de mundi cõstitutione, vbi de aquis supercœlestibus agens ait: *Super has (aquas supernas intelligit) spirituales cali sunt, in quibus Angelica virtutes continentur; secundum alios, nihil nisi mane.* Qui cum dicunt, super aquas supernas nihil esse, nisi inane, necessario videntur sentire, aquas supernas habitationi beatorum esse destinatas; non solũ quia nulla alioqui ratio esse potuit, aquas collocandi supra omnes cœlos; sed etiam, quia omnium Theologorum sententia, locus beatorum est supremus, saltem ex suo genere; & ratione suæ partis supremæ.

40 Consonat etiam scriptura, quæ sepius vbi de beatorum habitatione agit, aquarum meminit. Apocal. 7. v. 17. *Agnus qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad vasa fontes aquarum.* Apoc. 21. v. 6. 7. *Ego sitienti dabo de fonte aqua vitæ gratis. Qui vi-*

cerit possidebit haec, Apoc. 2. v. 1. Et ostendit mihi flumen aquae vitae splendidum tanquam crystallum; procedentem de sede Dei & Agni. Ibid. v. 7. Qui sitit, veniat, & qui vult; accipiat aquam vitae gratis. Deniq; Apocal. 4. v. 6. dicitur: Et in conspectu sedis tanquam mare vitreum simile crystallo: quod ad caeleste corpus pertinere, existimat etiam Emmanuel Sa.

42 Probatur haec sententia optima ratione ex dictis. Si enim reuera pro beatorum habitatione, datur corpus eiusmodi diaphanum liquidum, & spirabile, ingentibus spatijs supra caelos vndique diffusum, idq; ipsum corpus, iuxta ipsi⁹ Scripturę phrasin, adeoq; accomodate ad modum loquendi Scripturę, recte vocari potest Aqua, tunc plane fatendū est, aquas illas supnas esse idipsū corpus diaphanū, liquidū & spirabile, beatorū habitationi destinatū: sed verum est antecedens quoad vtramque partem: Ergo & consequens. Maior patet.

43 Minor quoad priorem partem patet ex suppositione, siue ratione tertia, superius praemissa; partim probatur optimis rationibus ex Guilielmo Parisiensis loco antea allegato; reuera enim absq; eo corpore, in beatis nec respiratio, nec locutio, neq; etiam auditus vlla sensatio; imo nec locatio, siue motus localis, naturis rerū conueniēter, ac sine perpetuis plurimisq; miraculis esse posset; vt plurib⁹ psequitur Lessi⁹ loco ibid. cit. siue iuxta S. Thomam beati cum Christo in vacuo supra totū cælū Empyreū constituantur; siue intra ipsū solidū cæli Empyreī corp⁹, mutua ac perpetua corporū penetratione. Et quid, obsecro, in illo vacuo & obscuro loco faceret corp⁹ Christi, aut beati, quod extra vnicā pedū soleā, nihil placē circa se, & extra se, lucis aut amēnitatis haberet?

44 Altera pars minoris patet ex dictis superi⁹ assert. 8. 9. & 10. vbi pbauimus, iuxta Moysis descriptionem Gen. 1. aquas non accipi determinate, pro sola Elementari aqua; sed multo latius saepe, pro corpore simplici, diaphano, & liquido. Id quod paulo antea etiā diserte affirmantē audiuimus S. Thomā 1. p. q. 68. a. 3. ad 3. vbi ait: *Moses propter inuisibilitatē aeris, & similitū corporū, omnia huiusmodi corpora, sub aquae nomine comprehendit.* Et confirmatur assertio ex refutatione aliarū sententiarum, de aquis illis sup̄caelestibus, vt ex dictis liquet. Est ergo assertio haec admodum probabilis; neq; scio, quid de aquis illis supernis verius dici possit; vbi cūque demum illae constituentur, de quo mox iam agetur.

45 Assertio XI. Corpus illud diaphanum, liquidum & spirabile; habitationi beatorum destinatū (quod assert. praec. aquas sup̄caelestes esse dixim⁹) non est sub cælo Empyreō, seu infra cælū Empyreū; nec omnino supra totū cælū Empyreū; sed in medio cæli Empyreī. Haec assertio tota, quod ad rem ipsam attinet, & abstrahendo à nomine Aquarum, est Leonardi Lessij cit. lib. 3. de summo bono c. 8. vbi docet, cælum Empyreū in tres partes esse diuisum; supremam veluti tectum; mediam; quam pprie inhabitaturi sint beati; & infimam, veluti pavimentum: ex his supremam & infimam esse solidam; mediam, liquidum diaphanum & spirabile corpus, vti diximus: ad-

ditq; distantiam seu spatium, quod spirabile illud corpus inter vtrūq; terminum occupat; pbabiliter fore longe maius, quam sit intervallū inter superficiem terrae, & cælum lunae, quod Astronomi statuunt esse plusquā centum & sedecim milliarum milliariū: maxime cum spissitudini sphaeræ octauę tribuant centum octoginta miliones milliariū. Quod verissimum puto. Imo ob hanc ipsam causam existimo, distantiam illam intra superiorem & inferiorem partem cæli Empyreī, spissitudinem seu crassitiem totam totius globi elementaris ad concavū lunae vndiq; protensi, longe excedere. Alioquin enim aut cælum Empyreū cum alijs cælis; aut sedes seu habitatio illa beatorum (in qua iuxta S. Thomam 3. p. q. 57. a. 4. & comunem Doctorū, erit distinctio locorum secundum altitudinem, pro diuersa beatorum perfectione) cum cælo Empyreō, non haberet debitam proportionem. Neque enim in Augusto palatio decet, vt locus habitationi destinatus, varijsq; quasi contignationibus interfectus, angustius spatium occupet quā tectum, aut pavimentum, seu fundamentum.

46 Quo posito, prior assertionis pars, contra Guilielmum Parisiensem, precedenti assertioni relatum, probatur. Tum quia secundum scripturam, SS. Patres, & comunem fidelium sensum beati habitabunt in ipso cælo Empyreō, aut certe supra id cælum, non infra cælum. Tum quia tūc cælum videtur existimare, corpus cæli Empyreī nobilius esse, ac dignius, quam vt pedibus beatorum corporum teratur. Quo sensu etiam Dionysius Carthusianus in 2. dist. 14. q. 1. opinionem illam Guilielmi vocat *ineptam, & quae differt à comuni doctrina sanctorum.* Accedit, quod scriptura absolute pronuntiat, aquas illas esse supra caelos, vt mox dicitur.

47 Secunda pars assertionis contra Anonymos apud Bedam loc. cit. assert. praeced. probatur & declaratur. Quia tametsi opposita haec sententia nihil absurdum, aut à scripturis, Sanctisue Patribus alienum tradere; imo & S. Thomae sententię, cit. p. 3. q. 37. Christum supra omnes caelos, ac supra ipsum quoque cælum Empyreū constituentis; atque ex parte ipsi etiam scriptura, non parum consonare videatur, absolute pronuntiant, aquas illas supra caelos esse, vt mox dicitur; tamen non probatur: non solum quia noua est; sed etiam quia minus consentaneum videtur rationi, vt omnis natura rerum, ac praecipue domus illa Domini, quasi tecti experts, nullo solido & constanti termino circumscribatur. Accedit, quod sedes Dei & beatorum in scriptura, & apud SS. Patres frequētius in ipsis caelis collocatur; tametsi Christus *super omnes caelos ascendisse* dicitur Ephes. 4. v. 10. per synecdochen, quia *super caelos omnes, & ex parte etiam super Empyreū ascendit.*

48 Tertia pars sequitur partim ex ijs, quae dicta sunt pro duabus partibus praecedentibus; partim ex assert. 5. Sicut enim ibidem diximus, pavimentum intelligi totum corpus caeleste solidum (quam soliditatem, supposita iam antea ipsius cæli substantia, secundo primum die

die accepit, vt in prima & secunda notatione dictum) adeoque cælum etiam Empyreum, non quidem adæquate sumptum, sed solum secundum infimam sui partem; ita nunc quoque dicimus, liquidam illam & spirabilem substantiam, habitationi beatorum destinata, quam nomine aquarum supercoelestium intelligi diximus, nec infra, nec plane supra cælum Empyreum esse; sed medium eius spatium occupare: quo fit, vt firmamentum eadem aquas immediate diuidat & seingat ab aquis inferioribus siue sublunariis.

49 Quæ doctrina vterius etiam probatur; primo ex Scriptura. Tum quia hæc absolute pronuntiat, aquas illas esse supra firmamentum, Genes. 1. versu 7. est autem firmamentum secundum substantiam idem quod cælum ibidem versu 8. Tum quia Daniel, 3. versu 60. Scriptura absolute vocat aquas, quæ super caelos sunt. Quo spectat etiam illud Psalm. 103. versu 3. *Exstendens cælum sicut pellem: qui tegit aquas superiora eius.* Vbi absolute cælum aquis coopertum dicitur. Tum quia Psalm. 148. versu 4. Aquæ illæ coniunguntur cum ipsis cælis caelorum; quo nomine vtiq; cælum supremum imprimis intelligitur. Ita enim dicitur; *Laudate eum cæli caelorum; & aquæ omnes quæ super caelos sunt, laudent nomen Domini.*

50 Secundo probatur eadem doctrina ex SS. Patribus. Id enim plane indicat Gregorius Nyssenus in Hexaem. cum ait: [Postquam autem vna (aqua) ab altera separatae sunt; tum ea, quæ videtur; tum illæ, quæ cogitatione percipiuntur, ac medius terminus duplicis aquarum naturæ designatum est cælum, quod in principio quidem, vna cum terra, atque omnibus, quæ ad fabricationem mundi congesta sunt, factum esse dicitur; nunc vero perfectum pariter & nominatum est, in ea, quæ postea accidit, creatione firmamenti, quod p ambitum ignis definitum & determinatum est, &c.] Vide etiam locum eiusdem superius assert. 8. citatum. Certe in vtroq; assertit, aquas illas super caelos esse, etiam supra illud, quod Deus in principio creauit Genes. 1. v. 1. quodq; omnium sententia, aut est ipsum cælum Empyreum, siue supremum, aut illud certe etiam includit.

51 Idem significat Theodoretus comment. epist. ad Hebraeos c. 9. vbi ait: *Hæc enim cælum, est quidem nostrum cæli; potestatis autem, quæ sub aspectu non cadunt, est loco solius firmamenti; vtiq; nihilominus aliquo corpore perspicuo, liquido, & spirabili desuper incumbente, vt supra dictum.*

Sed & Beda etiam non solum lib. de mundi constitutione, inter varias sententias, de aquis supercoelestibus, etiam hanc, & quidem postremo loco refert, nec rejicit, quæ dicit, supra aquas illas nihil esse, nisi inane, vt dictum assert. præced. sed etiam in lib. de naturis rerum capite 8. disertè assertit, aquas illas esse corporum omnium supremum: [Aquas, inquit, super firmamentum positas, cælis quidem spiritualibus humiliores, sed tamē omni creatura corporali superiores, quidā ad inundationē diluuij seruatas; alij vero facti ad ignem sydereū temperandū suspensas affirmant.]

Quæ omnia iuxta modum & sensum assertionis positæ accipienda sunt; etsi quod hic auctor simul indicat, cælum Empyreum non esse creaturam corporalem; superius q. 2. dub. 4. improbatum, vel potius explicatum est.

Denique modus & tempus productionis eandem aquarum facile etiam ex dictis colligitur. Cum enim corpus coeleste secundo primum die, propter bonum vniuersi fuerit consolidatum, & ex ipsis aquis coelestibus, pingentia spatia, ab ignis & elementorum regione sursum diffusis, quasi compactum, vt notat. 2. dictum; nec tamen omnis illa materia liquida coelestis corporis in firmamenti consolidatione insumpta fuerit; idcirco pars illa eiusdem corporis coelestis, quæ robor & soliditate firmamenti non accepit, suam naturalem conditionem, nomenque aquarum superiorum retinuit: cum quæ ne vlla vi aut ratione, halitus elementares, aut vlla omnino substantia elementaris, quantumuis ad summam vsq; subtilitatem perducta permisceri posset, optima ratione aqua illa coelestis firmamento velut solidissimo quodam interstitio, ab aquis & elementis omnibus inferioribus fuit separata: præterquam quod firmamenti consolidandi, aquarumque supercoelestium etiam plures alia fuerunt causæ, vt dictum notat. 2. & 3.

D V B I V M II.

Sitne firmamentum, adeoq; cælum corpus liquidum & molle; an potius solidum ac durum?

S. Thom. 1. p. q. 68. a. 1. 2. 3. 4.

51 Spectat hæc dubitatio tum ad rationem ipsi firmamenti, quod secundi diei opus esse dub. præcedenti ostendimus, tum etiā ad reliquorum caelorum naturam melius cognoscendam. Etenim probatum quidem est hæcenus quæst. præc. cælum esse corpus inanimatum, & natura sua incorruptibile; an vero sit solidum, an liquidum, cum hodie quidem vel maxime contouertatur, ex dictis tamen decidi non potest. Vti enim fieri potest, vt corpus solidum atque etiam elementare & diaphanum sit corruptibile; vt videre est in glacie, vitro, crystallo, adamante &c. ita fieri è contrario potest, vt corpus liquidum sit natura sua incorruptibile, vt rei pla, cælum in principio creatum, quæuis natura sua incorruptibile, tamen ex ea saltem parte, quæ postea firmamento constituendo materiam præbuit, liquidum initio fuisse, & ex scriptura deducitur, & ex dictis colligitur, ac magis patebit inferius.

2 Neque est hic quæstio de cælo aëreo, quod ipso sensu & experientia constat liquidum esse; neq; de cælo Empyreo, alioue quocunq; supremo, (si quod aliud est) velim hic multis speciatim & ex instituto disputare, cum Scriptura vix quidquam; Sancti Patres non nisi raro de eo ad præfens institutum videantur differere; nec de illo etiam proprie, sit inter Scriptores hodie contouertia; sed de cælo solum sydereo, quod